

Забезпечення прав дитини в умовах збройного конфлікту

Наталья Степаненко

*доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206*

Даніл Ємець

*студент групи ПР-24м,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YemetsDV@krok.edu.ua*

Актуальність. Питання забезпечення прав дитини в умовах збройного конфлікту є надзвичайно актуальним, оскільки саме діти становлять найбільш уразливу групу населення під час війни. Збройна агресія проти України спричинила безпрецедентний рівень гуманітарної кризи, унаслідок якої сотні тисяч дітей зазнали безпосередніх та опосередкованих порушень своїх прав. Діти стикаються з небезпекою втрати життя, шкодою здоров'ю, психологічними травмами, руйнуванням житла, відсутністю доступу до освіти, медичної допомоги та безпечного середовища. Особливо критичною є проблема насильницького переміщення, депортацій та розлучення сімей, що суперечить основним міжнародно-правовим стандартам захисту прав дитини [1].

У сучасних воєнних умовах ключові базові права, гарантовані міжнародними документами, зокрема Конвенцією ООН про права дитини, часто порушуються системно та цілеспрямовано. За даними міжнародних організацій, кількість задокументованих випадків загибелі та поранення дітей, руйнування навчальних закладів та закладів охорони здоров'я зросла у десятки разів порівняно з довоєнним періодом [2]. Це вимагає розвитку ефективних механізмів захисту прав дітей, удосконалення законодавства та посилення міжнародного співробітництва.

Мета дослідження. Головною метою даної роботи є аналіз правового статусу дитини в умовах збройного конфлікту, визначення основних міжнародних та національних стандартів захисту прав дитини, дослідження існуючих механізмів їх забезпечення та напрацювання можливих напрямів удосконалення державної політики у сфері захисту дітей під час війни.

Юридичні гарантії забезпечення прав дитини Правовий захист дітей у ситуації збройного конфлікту має комплексний характер і базується на нормах міжнародного гуманітарного права, міжнародного права з прав людини, а також національного законодавства України. На міжнародному рівні ключовими документами є:

- Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), яка встановлює широкий спектр прав, включно з правом на життя, розвиток, освіту, охорону здоров'я, захист від насильства та експлуатації [2].
- Факультативний протокол до Конвенції щодо участі дітей у збройних конфліктах, який забороняє участь неповнолітніх у бойових діях та їх примусовий

набір.

- Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи 1977 р., що вимагають захисту цивільного населення, зокрема дітей, та передбачають особливий статус дітей у воєнних умовах.

- Гаазькі конвенції, що регулюють захист цивільних осіб під час війни, включаючи заборону використання дітей у військових діях.

Національна система гарантій включає Конституцію України, яка проголошує дитину об'єктом особливого захисту держави, а також Закон України «Про охорону дитинства», Сімейний кодекс України, законодавство у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо. Важливою є діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Уповноваженого з прав дитини, які здійснюють контроль за дотриманням прав неповнолітніх та розглядають звернення щодо порушення їх прав [3].

Принципи, на яких базується захист прав дитини Правовий захист дітей ґрунтується на низці принципів, що визначають зміст та спрямування державної політики:

1. Принцип найкращих інтересів дитини. Усі рішення, що стосуються дитини, повинні прийматися виходячи з її найкращих інтересів, включаючи евакуацію, переселення, забезпечення освіти або надання медичної допомоги.

2. Принцип недискримінації. Діти мають рівні права незалежно від місця проживання, національності, соціального статусу чи того, чи є вони внутрішньо переміщеними особами.

3. Принцип права на життя, виживання та розвиток. Держава зобов'язана забезпечувати фізичний і психологічний захист дітей, створювати умови для їхнього розвитку навіть під час війни.

4. Принцип участі дитини.

Діти мають право висловлювати свою думку щодо рішень, що стосуються їхнього життя.

5. Принцип гуманності та пріоритетності захисту дітей у міжнародному гуманітарному праві. Під час збройного конфлікту діти розглядаються як особи, які потребують особливого захисту.

Способи та механізми захисту прав дитини Захист прав дітей під час воєнних дій здійснюється на кількох рівнях: міжнародному, державному та локальному.

1. Юридичні способи захисту

- Право на звернення. Дитина або її законний представник мають право звернутися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, служб у справах дітей, судів та інших інституцій. Звернення регулюється Законом України «Про звернення громадян» [4].

- Звернення до Уповноваженого з прав людини. Уповноважений може розглядати скарги на порушення прав дітей, виносити подання, вимагати проведення перевірок, а також звертатися до Конституційного Суду України у випадках порушення конституційних прав.

- Захист у судовому порядку. Дитина через представника може подати позов

до суду щодо захисту своїх порушених прав: права на освіту, охорону здоров'я, безпечні умови життя, сімейне виховання тощо.

- Європейський суд з прав людини. Заяви можуть подаватися у разі вичерпання національних засобів захисту. Держава несе відповідальність за порушення прав дитини під час війни [5].

2. Міжнародні механізми

- Моніторинг діяльності ЮНІСЕФ, ООН, ОБСЄ.
- Документування воєнних злочинів щодо дітей.
- Програми психологічної реабілітації, гуманітарної допомоги, створення безпечних освітніх просторів.

3. Соціальні та адміністративні механізми

- Евакуація дітей із зон бойових дій.
- Забезпечення укриттів у школах та дитсадках.
- Дистанційна освіта, освітні хаби за кордоном.
- Соціально-психологічна підтримка та реабілітація.
- Захист дітей, які залишилися без батьківського піклування.
- Запобігання торгівлі дітьми та незаконним переміщенням.

Особливої уваги потребує проблема депортації та незаконного перевезення дітей до РФ, що кваліфікується як воєнний злочин, заборонений міжнародним гуманітарним правом. Міжнародні організації продовжують працювати над поверненням таких дітей до України.

Висновки

Забезпечення прав дитини в умовах збройного конфлікту є вкрай складним, але пріоритетним завданням держави та міжнародної спільноти. Ефективна реалізація правових механізмів, посилення контролю за дотриманням прав дітей, удосконалення законодавства, активна міжнародна підтримка та розвиток системи соціального захисту є необхідними умовами для мінімізації наслідків війни для дітей. Комплексний підхід, що поєднує правові, адміністративні та гуманітарні заходи, здатен забезпечити реальний захист дітей, які переживають воєнні події, та сприяти відновленню їхнього життя й розвитку.

Ключові слова: права дитини; збройний конфлікт; міжнародний правовий захист; гуманітарне право.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. Ратифікована Україною 27.02.1991 р. № 789-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 07.11.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 07.11.2025).
3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 07.11.2025).
4. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР [Електронний ре-

курс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 07.11.2025). 5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text> (дата звернення: 07.11.2025).